

Cyflwyniad i reoli perllan

Cynhyrchwyd y llyfryn hyfryd hwn yn wreiddiol ar gyfer prosiect perllan Gogledd Ddwyrain Cymru 2012. Mae rhai copiau'n dal i fodoli ac yn cael eu trysori gan eu perchnogion! Symudwn ymlaen i 2020 ac mae Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol cefnogi grwpiau cymunedol i blannu perllannau newydd ledled Cymru sy'n cael eu hariannu gan Lywodraeth Cymru, ac mae cyngor sir y Fflint hefyd yn rhedeg prosiect newydd gydag 8 perllan newydd ac offer ar gael i'w benthwyg i gymunedau. Penderfynwyd ailargraffu'r canllaw rhagorol hwn - gyda rhai mân ychwanegiadau. Gobeithio y byddwch yn ei fwynhau ac yn ei gael yn ddefnyddiol.

Nid yw'r cynnydd ym mhoblogrwydd tyfu cymunedol yn dangos unrhyw arwydd o arafu. Mae'r manteision sydd wedi'u cofnodi'n dda ar gyfer lles a'r amgylchedd yn ei wneud yn un o'r adnoddau mwyaf pwerus sydd ar gael i ni er mwyn gwella ansawdd ein bywyd. Ychwanegwch at hynny yr ansicrwydd cynyddol yn ein byd a does dim rhyfedd fod pobl eisiau ymwneud yn uniongyrchol â chynhyrchu eu bwyd eu hunain. Nod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 yw creu Cymru iachach, Cymru fwy cydnherth, gyda chymunedau cydlynus a diwylliant sy'n ffynnu ynghyd â'r iaith Gymraeg. Mae tyfu cymunedol yn cyflawni'r holl nodau hyn. Pa ffordd well na pherllan gymunedol - sy'n gallu darparu cymaint o lawnder, am ddim i bawb, gan ar yr un pryd dawelu'r enaid, dod â phobl at ei gilydd a chreu cynefin cyfoethog ar gyfer byd natur.

Cydnabyddiaethau a gwybodaeth bellach:

Lluníwyd y canllaw hwn yn wreiddiol gan Gyngor Sir y Fflint ar y cyd ag Ymddiriedolaeth Bywyd Gwylt Gogledd Cymru, Cyngor Sir Ddinbych a Choed Cymru. Gwaith celf gan Hannah Forde, lluniau clawr gan Gareth Davies

I gael cyngor am unrhyw agwedd ar dyfu bwyd yn y gymuned, ewch i'n gwefan www.farmgarden.org.uk neu cysylltwch â wales@farmgarden.org.uk

I gael rhagor o gyngor ar berllannau cymunedol ewch i www.orchardproject.org.uk

I gael benthwyg offer gan brosiect perllan Sir y Fflint, cysylltwch â biodiversity@flintshire.gov.uk

Social Farms & Gardens
Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol

Ariennir gan Lywodraeth Cymru
Funded by Welsh Government

Cynefin perllan traddodiadol

Mae arwynebedd perllannau traddodiadol yn y D.U. wedi gostwng dros 60% yn y 50 mlynedd diwethaf. Roeddynt unwaith yn nodwedd gyffredin yng nghefn gwlad Prydain, ond maent bellach yn bethau prin. Yn ddiweddar, fe'u rhestrwyd fel cynefin blaenoriaeth bioamrywiaeth cenedlaethol.

Wrth gollir cynefin perllan traddodiadol, rydym hefyd yn wynebu colli hyd at 1800 o rywogaethau sy'n gysylltiedig â pherllannau, amrywiadau ffrwyth prin, gwybodaeth, traddodiadau hynafol a nodweddion tirwedd amlwg. Arferion amaeth newidiol a chystadleuaeth o'r archfarchnadoedd sy'n gallu darparu ffrwythau a fewnforiwyd am brisiau rhad sy'n cael y bai am y dirywiad, ac am sicrhau nad yw ein cynnyrch perllan brodorol yn economaidd hyfyw.

Tybir bod perllannau traddodiadol dros 60 mlwydd oed, ac yn aml maen nhw wedi bod ar yr un darn o dir am gannoedd o flynyddoedd; fe'u plannwyd ar ddwyseddau isel a'u trin gyda dulliau arddwysedd isel gan osgoi defnyddio plâtiddiaid a chwynladdwyr a chan annog pori a dulliau naturiol o reoli plâu.

Roedd perllannau ffermydd traddodiadol yn stocio afalau seidr, afalau coginio, afalau aml bwrpas a gellygwîn (perry pears), gydag amrywiadau, maint a niferoedd cyfyngedig. Roedd perllannau etifeddol a sefydlwyd ar ystadau mawr yn stocio amrywiaeth ehangach o goed gan gynnwys afalau a gellyg melys a choginiol ac fe'u hystyrir yn brîn erbyn hyn.

© Gareth Davies

Mae'r amrywiadau traddodiadol hyn hyn yn aml yn gweddu'n well i amodau safle lleol na'r cyltifaru modern. Er bod cyfran dda o'r amrywiadau coed ffrwythau traddodiadol wedi'u colli, mae nifer sylweddol wedi goroesi ac i'w canfod yn lleol. Ar raddfa genedlaethol, mae'r coed hyn yn bwysig o ran cynhyrchedd, amrywiaeth a gwydnwch yn erbyn plâu ac afiechydon. Mewn sawl achos, nid yw rhai amrywiadau o goed ffrwyth erioed wedi'u disgrifio'n lleol ac maent yn absennol o'r casgliad perllan

Mae porfeydd perllan traddodiadol fel rheol yn laswelltir heb ei wella sy'n llawn rhywogaethau; fe'i porir yn draddodiadol gan ddefaid, gwyddau a da byw ac mae'n darparu cysgod cyfleus a man diogel i wŷn bach y gwanwyn.

© Gareth Davies

© Gareth Davies

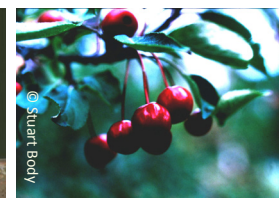

Perllannau a Bywyd Gwyllt

Gall perllan ddarparu noddfa i fywyd gwyllt yn y tîrwedd sydd bellach yn cael ei dominyddu gan amaethyddiaeth ddwys. Mae'r cyfuniad o goed ffrwythau a glaswelltir heb eu tarfu neu cwrtethio am gannoedd o flynyddoedd ac wedi osgoi unrhyw welliannau amaethyddol yn arwain at amgylchedd sy'n eithriadol o gyfoethog mewn bioamrywiaeth.

Gall un goeden afalau gynnal dros 1000 o wahanol infertebratau gan gynnwys gwyfynod, bygiau a chwilod. Yn aml, mae perllan draddodiadol yn darparu mosaig o wahanol gynefinoedd sy'n debyg i barcdir. Mae'r coed ffrwythau eu hunain yn darparu cyfleoedd amrywiol i fywyd gwyllt. Prennau caled ydynt, a'u hoes ddim yn rhy hir; mae hyn yn golygu y byddant yn dangos nodweddion hen goed fel bongyrff cau, rhisgl hollt a thyllau yn gymharol gyflym. Gan fod perllannau traddodiadol wedi'u plannu ar ddwysedd isel, mae'r pren marw a'r pren sy'n pydru fel rheol o fewn amgylchedd eithaf agored gyda llawer o olau a heulwen.

Mae'r ffactorau hyn yn darparu amodau delfrydol i infertebratau. Mae dros 400 math o bryfed wedi'u canfod mewn perllannau traddodiadol sy'n cael eu dosbarthu fel rhywogaethau pydru coed arbenigol. Mae'r infertebratau hyn wedyn yn darparu ffynhonnell fwyd i nifer o adar a mamolion. Yn y gwanwyn, mae blagur afalau, gellyg, eirin a cheirios yn darparu ffynhonnell neithdar ardderchog i nifer o bryfed gan gynnwys gwenyn, gwybed hofran a gwyfynod. Mae canghennau'r coed ffrwythau yn darparu safle nythu i fronfreithod mawr ac esgyll brithion ac mae ffrwythau sydd wedi syrthio yn bwydo infertebratau, adar a mamolion.

Planhigion Perllan: Ar wahân i'r coed ffrwythau, gellir canfod amrywiaeth eang o blanhigion mewn perllan. Mae ffyngau yn ffynnu ar bren marw a phren sy'n pydru. Mae'r glaswelltir heb ei wella sydd wedi'i dorri neu ei bori i'w weld yn aml mewn perllannau yn darparu'r cynefin delfrydol i grŵp prin o ffyngau o'r enw capiau cwyr; mae cennau, mwsoglau a llys yr iau hefyd yn tyfu ar risgl coed ffrwythau. Mae planhigion dringo gan gynnwys iorwg, gwyddfïd ac uchelwydd yn tyfu trwy ganghennau clymog y coed ffrwythau. Mae aeron iorwg yn darparu ffrwythau cynnar i adar a ffynhonnell neithdar hwyr gwerthfawr i bryfed.

© Stuart Body

Mae gwyddfïd yn darparu ffynhonnell neithdar wrth flodeuo a ffrwytho yn yr hydref; mae pathewod, sefrhywogaeth gyffredin mewn perllannau traddodiadol, yn defnyddio rhisgl gwyddfïd i adeiladu nythod. Mae uchelwydd yn blanhigion lled-barasitig sy'n ffafrio coed afalau ac o ganlyniad, mae i'w weld yn aml mewn perllannau. Mae ei aeron gwyn yn darparu ffynhonnell fwyd yn y gaeaf i fywyd gwyllt yn enwedig y fronfraith fawr a'r telor penddu ymfudol all ymddwyn fel fectorau i wasgaru'r hadau.

Gall glaswelltiroedd sydd heb eu gwella mewn perllannau fod yn gyfoethog mewn blodau glaswelltir fel llygad llo mawr, umbellifers, meillion a ffacbys sydd i gyd yn ffynonellau bwyd defnyddiol ac yn creu dolydd sy'n fyw o bryfed peillio ym misoedd yr haf.

© Sarah Slater

© Sarah Slater

Infertebratau: Mae infertebratau'n defnyddio'r mosaig o gynefinoedd mewn perllan drwy'r flwyddyn. Bydd perllan amrywiol yn cynnal nifer o infertebratau dros eu cylchred bywyd cyfan. Yn y gwanwyn, mae gwenwyn a gwenyn meirch yn dod allan o'u gaeafgws ac yn bwydo ar y digonedd o flagur ffrwyth sydd ar gael; yn ddiweddarach mae eu gweithwyr yn helpu i reoli lindys. Mae llawer o weny yn i'w gweld yn aml mewn perllannau ac maent yn beillwyr ardderchog. Ym misoedd yr haf, bydd gwenyn yn canfod paill a neithdar ym mlodau gwyllt y glaswelltir a'r llwyni. Bydd pryfed cop yn hela ac yn adeiladu gweoedd i fanteisio ar yr holl bryfed sy'n cael eu denu at flodau a ffrwythau'r berllan. Mae ffrwythau sydd wedi syrthio yn yr hydref yn darparu bwyd i weny, glojnnod byw, gwyfynod a gwybed hofran, tra bydd gwenyn yn gaeafgysgu mewn llwyni trwy'r gaeaf. Bydd buchod coch cwta yn gaeafu dan risgl coed ffrwythau.

Adar: Gall perllan unigol ddarparu bwyd a safle nythu i tua deugain o rywogaethau adar gwahanol gan gynnwys y fronfraith, llinos, gwybedwr, cnocell y coed, aderyn yr éira mudol, telor penddu a'r asgell goch. Bydd adar yn defnyddio cafnau coed a changhennau ar gyfer nythu a bwydo ar y ffrwyth drwy gydol y flwyddyn. Mae rheoli llwyni o amgylch y perllan yn ddoeth hefyd yn gallu annog adar; er enghraifft mae'n well gan goch y berllan llwyni mawr'. Mae adar ac ystlumod yn ymddwyn fel plaleiddiaid control naturiol y berllan gyda rhywogaethau fel y fronfraith a'r esgyll brithion yn bwydo'n ddi-ddiwedd ar fwydod.

Mamolion: Mae mamolion mwy fel llwynogod yn cael eu denu at berllannau i hela cwningod. Bydd llwynogod a moch daear hefyd yn bwydo ar ffrwythau sydd wedi syrthio. Bydd ceirw, cwningod, ysgyfarnogod, llygod coch a llygod maes oll yn chwilota am fwyd yng nglaswelltir y perllannau. Mae'r pathew gollen yn fwy prin ond wedi'i gofnodi'n nythu mewn perllannau. Mae'r holl infertebratau a'r ffrwythau sydd wedi syrthio yn denu draenogod i berllannau. Bydd nifer o rywogaethau gwahanol o ystlumod hefyd yn defnyddio perllannau fel manau i chwilota am fwyd; mae'r pipistrelle a'r ystlum clustiau brown hir yn bwydo ar yr infertebratau sy'n cael eu denu gan ffrwythau a phaill y berllan. Fel adar, bydd ystlumod yn defnyddio'r holtau a'r cafnau yng nghoed y berllan i glwydo.

Mae rhai rhywogaethau cyffredin perllan:

Infertebratau:

Caewn
Buwch Goch Gota
Lacewings
Chwilod olew
Clas Cyffredin
Morlys Coch
Hoverflies
Chwilen ddaear fioled
Gwyn blaen oren
Gwyfyn Brimstone

Adar:

Gylfwinbraff
Llinos
Aderyn y mynydd
Aderyn y to
Llwyd y berth
Aderyn y berllan
Bronfraith y grug a'r fronfraith fawr
Cnocell llai smotiog
melyn yr éithin
gwybedwr smotiog
Titw'r helyg
Titw'r gors
Telor penddu
Aderyn du
Drudwen

Mamolion:

Llwynog
Moch Daear
Draenog
Ystlum: pedol fach, clustiau brown hir, soprano a pipistrelle cyffredin.

Ymlusgiaid:

Llyngyr daear
Neidr y gwair
Budrchwilen

Amffibiaid:

Madfallod
Llyffant cyffredin

Plannu perllan

Disgrifir perllannau traddodiadol fel planhigfeydd cymysg o goed ffrwythau sy'n cael eu tyfu ar wreiddgyff dewisol ac sy'n cael eu magu fel coed tal neu goed hanner tal a sefydlwyd ar ddwysedd plannu o 300 o goed yr hectar. Caiff coed eu tyfu ar wreiddgyff penodol, gyda gofod o 5 i 7m rhyngddynt gydag uchder terfynol o 10 i 12m.

Y Safle: Byddai gan safle delfrydol i berllan ffrwythau lethr graddol yn wynebu'r de gyda chysgod o wyntoedd oer, ar neu islaw 90m/300troedfedd gyda phriddoedd sy'n draenio'n weddol rhydd o pH 5.6 i 6.0 gydag oddeutu 75cm/30modfedd o lawiad y flwyddyn.

Bydd safleoedd o'r fath yn cynhyrchu ffrwythau o ansawdd a blas da. Ymhellach, dylid darparu digon o ofod sy'n briodol i gryfder y gwreiddgyff a ddewisir. Bydd safleoedd sydd ychydig yn uwch a heb gymaint o gysgod yn dderbyniol, yn enwedig gydag amrywiadau o ffrwythau sy'n aeddfedu'n gynnar. Bydd niwed oherwydd rhew yn arwain at ostyngiad yn lefelau'r cynnyrch a hynny'n amlwg iawn gydag amrywiadau sy'n bloduo'n gynnar ac a blannwyd mewn manau agored.

Gellir gwella'r gwerth bioamrywiol mewn perllan yn rhwydd trwy gymryd rhai camau syml:

Plannu coed newydd: Er mai'r coed hŷn yw'r pwysicaf ar hyn o bryd, mae plannu coed newydd yn sicrhau dyfodol eich perllan ac yn cynnal strwythur oedran amrywiol fydd yn sicrhau amrywiaeth o wahanol gynefinoedd o fewn y berllan.

Cadw coed sydd wedi marw sy'n sefyll a choed sy'n marw, cynbelled â'u bod yn rhydd o afiechyd: Bydd hyn yn darparu is-haen i ffwng a chennau, darparu i grŵp o rywogaethau arbenigol sy'n ddibyynnol ar goed sy'n pydru a chyfoethog i'r cynefin perllan naturiol ymhellach.

Plannu llwyni: Mae llwyni yn darparu cysgod i berllan a hefyd yn darparu cyswllt o ran cysylltu'r berllan gyda'r tirwedd o amgylch. Mae llwyni yn darparu cyfleoedd ar gyfer trawsbeilliad ychwanegol gyda rhywogaethau fel eirin gwylt, collen ac afalau surion bach. Mae llwyni yn helpu creu microhinsawdd yn y berllan a gallant hefyd ddarparu ffynonellau bwyd ychwanegol dros y gaeaf, yn enwedig i adar.

Tynnu gormodedd maetholion o laswelltir y berllan: Dylid pori neu dorri'r glaswelltir i wair; mae hyn yn tynnu'r maetholion gan annog amrywiaeth o flodau gwylt a fydd yn helpu denu peyllwyr i'r berllan.

Cadw ffrwythau sydd wedi syrthio: Mae ffrwythau sydd wedi syrthio yn darparu ffynhonnell fwyd amhrisiadwy i nifer o rywogaethau gan gynnwys adar, mamolion ac infertebratau. Dylid cofio, fodd bynnag, bod tueddiad gan goed afiach i gadw ffrwythau ar eu canghennau gan felly fytholi cylchred bywyd y pathogen.

Bydd afalau'n gallu ymdopi gyda safleoedd mwy amrywiol ac amodau mwy amrywiol, a byddant yn cynhyrchu ffrwythau'n llwyddiannus hyd 180m/600 troedfedd. Mae yna berllannau ym Mhrydain ar uchder o 300m/1000 troedfedd, ond bydd cynhyrchiant ffrwythau yn fwy newidiol a'r dewis o rywogaethau'n fwy cyfyngedig. Dylid osgoi priddoedd dyfrlawn, safleoedd sy'n hynod o sych, manau agored, pantiau rhew a phriddoedd gyda lefelau pH uchel iawn neu isel iawn.

Mae yna gysylltiad rhwng perllannau traddodiadol a phori ysgafn, ac yn wir bydd perllannau yn gallu cynnal elfen o bori ysgafn. Fodd bynnag, dylid sicrhau bod coed yn cael eu diogelu rhag pori a dylid eu ffensiō tra'n cadw llygad manwl ar lefelau pori. Er bod pori yn ffordd o reoli chwyn llysieuol a phrennaidd, gall stoc domestig niweidio coed.

Dewis Coed: Dylid dewis y math o ffrwyth a'r amrywiadau ffrwyth yn ôl amodau'r safle, grwpiau peillio, ffactorau hinsawdd a blas. Teimlir yn aml fod amrywiadau etifeddol yn well oherwydd rhesymau ecolegol, gan nad ydynt yn dibynnu ar blaleiddiaid; gallant felly greu gwell amgylchedd i fywyd gwyllt.

Wrth ddewis coed ffrwythau, dylid prynu planhigion iach, cydnherth eu golwg sydd wedi'u caledu'n ddigonol i wrthsefyll amodau tywydd gaeafol. Mae'r rhan fwyaf o feithrinfeydd traddodiadol yn stocio amrywiadau etifeddol gyda thoriadau wedi'u grafftio ymlaen i wreiddgyffion mewn cynhwysydd neu drawsblaniadau gwreiddyn noeth.

Paratoi'r Safle: Dylid paratoi'r safle i sicrhau bod coed yn cael eu planau mewn manau priodol. Yn ddefnyddol, dylid cael gwared â chwyn gyda llaw. Dylid palu neu aredig tir caled neu briddoedd crynodol. Os yw safle'n un agored, dylid darparu amddiffyniad trwy godi atalfa wynt.

Trin a Gofalu am Blanhigion: Mae nifer o goed ifanc yn methu tyfu neu'n marw'n gynamserol oherwydd esgeulustod a/neu'n cael eu trin yn arw wrth blannu. Mae'r math hwn o niwed fel rheol yn digwydd mewn 3 ffordd; gwreiddyn yn sychu, gorboethi/rhewi a/neu sioc gorfforol. I gael gwared â'r problemau hyn, dylid sicrhau bod coed yn cael eu cadw mewn cynwysyddion addas a'u dyfrhau yn ôl yr angen; dylid hefyd storio'r coed ifanc yn y cysgod a/neu dan do a thynnu'r goeden o'r cynhwysydd neu fag pan fyddwch yn barod i'w phlannu. Gall coed ifanc ddioddef sioc gorfforol felly dylech eu trin yn ofalus, peidio â gollwng neu daflu planhigion ifanc, a chofiwch fod yn ymwybodol o flagur tyner.

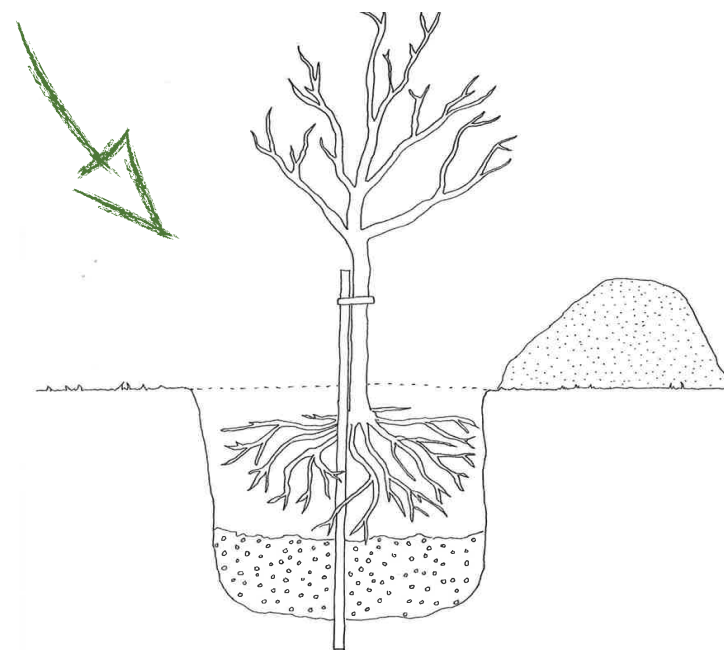

Plannu: Mae'n bwysig iawn bod coed yn cael eu plannu'n gadarn ac ar y dyfnder cywir. Dylid bob amser sicrhau bod "coler gwreiddyn" y goeden ar y lefel cywir. Dyma ble mae'r gwreiddyn yn newid yn goesyn ac fel rheol mae marc pridd yn dynodi hynny, ynghyd ag ychydig o newid lliw (ni ddylid cymysgu gyda'r uniad grafft a fydd yn uwch).

Y dull sy'n cael ei argymhell yw **Plannu Pwll**, sy'n addas i bob math o bridd. Dyma fanylion y dull hwn:

- ➔ Cloddio pwll gan ddefnyddio rhaw neu fatog; dylai'r pwll fod yn ddigon mawr i'r system wreiddiau gyfan.
- ➔ Dal y goeden yn unionsyth yn y twll a sicrhau bod coler y gwreiddyn ar lefel y ddaear.
- ➔ Rhoi'r pridd yn ôl o amgylch y gwreiddiau a'i wasgu i gael gwared â phocedi aer. Gwneud yn siŵr bod y pridd yn llenwi dyfnder llawn y pwll.

© John Purchase

Pryd i Blannu: Mae'r tymor plannu safonol i goed gwreiddiau noeth rhwng Tachwedd a Mawrth. Gellir plannu coed a dyfwyd mewn cynwysyddion lawer yn hwyrach ym misoedd yr haf gyda rhaglen ddyfrhau rheolaidd. Yn ystod tymor plannu'r gaeaf, mae coed ynghwsg, a byddant yn gallu goddef ychydig o aflonyddwch. Dyma rai rheolau syml i'w dilyn wrth blannu coed ifanc: peidiwch â phlannu os yw'r ddaear yn rhewedig a pheidiwch â phlannu os yw'r ardal yn ddyfrlawn.

Bylchiad: Yn gyffredinol, mae'r bylchiad rhwng planhigion yn dibynnu ar faint potensial y coed aeddfed, a hynny'n dibynnu'n bennaf ar nerth a nodweddion tyfiant y gwreiddgyff. Mae perllannau traddodiadol sydd wedi'u stocio gydag amrywiadau etifeddol mawr wedi'u plannu gyda bylchiad o 5.5m sy'n golygu 330 o goed yr hecтар. Caiff coed llai wedi'u grafftio ar goed hanner tal eu plannu gyda bylchiad o 3m sy'n golygu 1100 o goed yr hecтар.

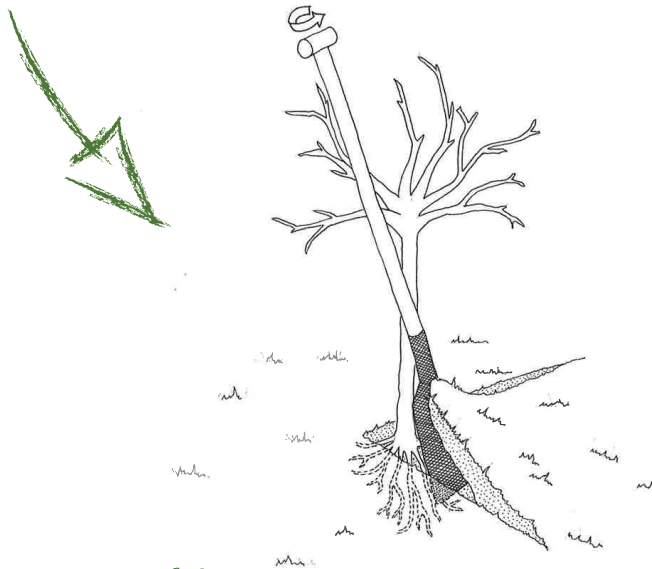

Ol-ofal: Ar ôl i'r coed gael eu plannu, dylai'r ôl-ofal ganolbwyntio ar ddyfrhau, chwynnu, rheoli plâu a sicrhau bod y coed yn sefydlog. Dylid cadw gofod o 1m² o amgylch gwaelod pob coeden yn rhydd o chwyn. Gellir gwneud hyn trwy ddefnyddio tomwellt organig, matiau tomwellt, chwynnu â llaw neu chwynladdwyr. Nid yw strimio a thorri gwaïr o amgylch y coed yn rheolaidd mor effeithio â rheoli chwyn. Mae torri gwaïr yn annog tyfiant gwreiddiau ac wedyn bydd y gwaïr yn cystadlu am ddŵr a maetholion. Yn yr ychydig fisoedd cyntaf ar ôl plannu, yn enwedig ar ôl gwyntoedd cryf neu rew, mae'n bwysig gwasgu'r pridd yn gadarn o gwmpas y coed. Mae hyn yn golygu gwasgu'r pridd i lawr yn ofalus o gwmpas y goeden; mae hyn yn rhwystro pocedi aer rhag ffurfio o amgylch y gwreiddiau sy'n gallu gwneud y coed yn ansefydlog neu'n agored i niwed gan rew. Os nad yw coed wedi'u sefydlogi'n gywir, nid ydynt yn tyfu'n dda a byddant fel rheol yn marw.

Mae cwningod, ysgyfarnogod, llygod maes a da byw yn gallu achosi cryn dipyn o niwed i goed, yn enwedig coed ifanc. Dylid defnyddio gardiau amddiffynnol ynghyd â ffensys digonol gyda'r coed ifanc. Dylid gwirio gardiau'n rheolaidd a'u hail-osod os oes rhaid. Mae pryfed yn gallu achosi i goed diddeilio a niweidio cyffion, rhisgl a gwreiddiau. Dylid cynnal ac archwilio coed yn rheolaidd a'u monitro am niwed. Os yw niwed yn digwydd, dylid cymryd cyngor a gweithredu i gyfyngu ar y man a effeithiwyd.

Dull arall i blanhigion blwydd oed gyda gwreiddiau noeth mewn manau sy'n draenio'n dda a heb chwyn yw'r **Dull Plannu Rhic**. Dyma fanylion y dull hwn:

- Torri rhic siâp L, T, V neu H yn ddigon dwfn i gymryd y system wreiddiau cyfan.
- Codi'r pridd i fyny gyda rhaw a gwthio'r gwreiddiau gan ofalu peidio â'u haflunio neu eu niweidio.
- Tynnu'r rhaw allan a chodi'r planhigion ar i fyny'n ofalus nes bod coler y gwreiddyn ar lefel y ddaear.
- Yna gwasgu'r pridd gyda'r sawdl i gael gwared â phocedi aur, nes bod y goeden yn gadarn ac unionsyth.

Bonynnu a Dyfrhau: Nid oes angen bonynnu coed sy'n llai na 1.2m. Fodd bynnag, os ydych am blannu coed mawr, yna rhaid bonynnu'r goeden hyd at draean yr uchder gydag un rhwymyn. Bydd ychydig o symudiad yn ysgogi'r gwreiddiau i dyfu. Dylid bob amser sicrhau bod y coed yn cael eu dyfrhau ar ôl eu plannu ac wedyn cynnal rhaglen ddyfrhau yn ystod y cyfnod ymsefydlu.

Rheoli

Rheoli perllannau a'r gyfraith: Bydd y ddeddfwriaeth sy'n berthnasol i'ch perllan chi yn dibynnu ar ei lleoliad, ar unrhyw amodau diogelu a'r rhywogaethau all fod yn bresennol. Os mai chi yw'r tîrfeddiannwr, byddwch yn aml yn ymwybodol o'r amgylchiadau hyn.

Mae'n bosibl i rai perllannau fod o fewn safleoedd cadwraeth dynodedig (e.e. SSSI) neu'n rai sy'n darparu cartref i rywogaethau wedi'u diogelu fel ystlumod. Os mai dyma'r achos, mae'n bosibl y bydd yn rhaid ymgynghori gyda Chyfoeth Naturiol Cymru cyn ymgymryd ag unrhyw waith. Mae'n bosibl y bydd rhai coed perllan hefyd wedi'u diogelu dan y Ddeddf Gynllunio Tref a Gwlad, os oes ganddynt orchmynion cadwraeth neu os ydynt yn tyfu fewn ardal gadwraeth ddynodedig. I'r coed hyn, mae'n drosedd torri'r brig, cwmpo neu niweidio neu ddinistrio coeden yn fwriadol heb ganiatâd. Yn yr achosion hyn, mae yna rai eithriadau penodol all ganiatáu gwaith ar goed sy'n cael eu tyfu i gynhyrchu ffrwythau. Mae'r eithriadau hyn yn amrywio a dylid gofyn am ganllawiau eglur cyn ymgymryd â gwaith ar goed a ddiogelir.

Bydd yr awdurdod cynllunio lleol yn eich ardal yn gallu dweud wrthy ch os yw'r cyfyngiadau hyn yn berthnasol i'ch coed perllan chi.

Rheoli ac Adfer: Fel gydag unrhyw gynefinoedd lled-naturiol, gall perllannau traddodiadol ddod yn wyllt a blêr heb sylw digonol. Rheolaeth "Arfer Orau" yw'r allwedd i sicrhau perllan iach a chynhyrchiol. Wrth ystyried rhaglenni adfer i gynefinoedd lled-naturiol, y cam cyntaf yw cynnal asesiad ac awdit ecolegol o'r berllan. Dylai'r asesiad hwn gynnwys yr holl stoc sy'n tyfu, ffiniau ac ardaloedd ffiniol, priddoedd, yr haen lysieuol a'r holl nodweddion eraill sy'n llywio rheolaeth i'r dyfodol, h.y. trefniadau mynediad, pa ddŵr sydd ar gael, marchnadoedd lleol a'r defnydd a wneir o'r berllan yn y pen draw. Wrth ystyried cyflwr corfforol coed unigol sy'n tyfu o fewn hen berllan, mae'n hanfodol bwysig adnabod amrywiaeth a gwerth etifeddol y goeden.

Dylid canolbwyntio hefyd ar reoli plâu ac afiechydon yn ddoeth, ar docio adferol a/neu ffurfiannol, gwella cyflwr y pridd, lleihau unrhyw gystadleuaeth o chwyn ac ail-stocio lle bo hynny'n angenrheidiol.

Tocio: Ar ei ffurf sylmaf, mae tocio yn golygu torri darn o goeden neu lwyn er diben arbennig. Defnyddir tocio i wella siâp a ffurf coeden tra'n cynnal ei hiechyd. Bydd tocio tyfiant nad oes ei angen a phren marw o hen goeden ffrwythau yn adfer iechyd a bywyd os yw'n cael ei wneud yn gywir.

Sut i Docio: Er bod sawl ffordd o docio coed a llwyni, mae'r egwyddorion cyffredinol a'r offer a ddefnyddir bron yr un fath. Defnyddir llifiau i dorri canghennau mawr a secateurs a thocwyr handlenni hir a thrwm i dorri darnau llai. Mae'n annhebygol iawn y bydd jobiau tocio cyffredin angen i chi ddefnyddio llif gadwyn; er hynny, mae'n opsiwn gofyn i berson proffesiynol docio coed mawr gyda llif gadwyn. Mae cyllyll miniog, cribinau, ysgolion a berfâu yn gyfarpar tocio defnyddiol hefyd.

Amcanion: Dylai amcanion rheoli mewn perthynas â pherllannau etifeddol ganolbwyntio ar adfer iechyd a bywiogrwydd y berllan yn ogystal â chynhyrchiad. Os yw'r coed mewn cyflwr gwael a thu hwnt i adferiad, dylid mynd ati i grafftio deunydd sy'n blaguro i wreiddgyff addas. Bydd y broses hon o adfywio coed yn ymestyn goroesiad yr hen stoc a phan fydd y coed newydd wedi sefydlogi'n llwyr, gellir gadael i'r hen goed ddirywio'n naturiol. Cofiwch fod pen pydredig hen a dirywiol yn rhan ecolegol bwysig o unrhyw gynefin coediog lled-naturiol.

© Paul Parker 2012

© Paul Parker 2012

© Paul Parker 2012

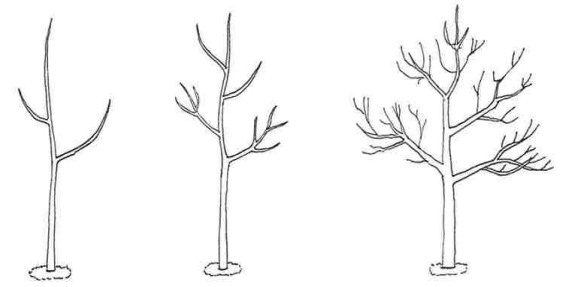

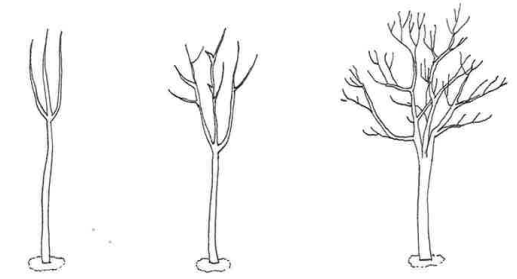
Dylai tocio ganolbwytio ar gael gwared â changhennau meirw, afiach neu rai sy'n croesi, ar leihau gortlenwi a gwella cymesuredd a chydbwysedd, ac ail-ddiffinio siâp a strwythur os oes angen hynny. Defnyddir technegau gwahanol wrth docio coed sy'n dwyn ffrwyth ar y blaenau (coed sy'n dwyn ffrwythau ar eu blaenau) a gyda choed sy'n dwyn ffrwyth ar bren hŷn (coed sy'n dwyn ffrwythau ar eu ceinciau).

Tocio'n gywir

Meithrin tyfu coed

Tocio anghywir

Wrth docio, mae'n rhaid i doriadau fod yn lân, ac felly mae angen offer miniog. Bydd offer pŵl neu offer sydd wedi'i hogi'n anghywir yn malu meinwe ac yn gadael darnau bach blêr. Dylid hefyd defnyddio technegau sy'n osgoi rhwygo rhisgl yn ei ôl a stripio rhisgl. Mae'n hynod o bwysig osgoi rhwygiadau wrth ymyl coler y gangen oherwydd defnyddir y goler hon i wella'r clwyf ac mae'n amddiffyn rhag heintiad. Dylid pob amser lanhau a diheintio offer gyda chynnyrch pwrpasol neu wirod methyl i rwystro croes halogiad.

Dylid osgoi toriadau tocio llorweddol. Dylai pob toriad fod yn goledu, yn barhaus ac yn lân er mwyn sicrhau bod dŵr ac unrhyw bathogenau'n rhedeg ymaith. Ni ddylai fod angen defnyddio paent i selio'r clwyfau gan y bydd technegau torri priodol yn hunan-wella. Dylid tocio coed yn ôl y rhywogaeth; mae gwahanol rywogaethau yn cael eu tocio ar wahanol adegau o'r flwyddyn. Yn gyffredinol, caiff afalau a gellyg eu tocio yn y gaeaf yn ystod y cyfnod cysgu, ond caiff ceirios, eirin ac eirin duon eu tocio ym Mehefin pan fydd twf yn gryf. Mae'n fantéisiol i Prunus spp waedu gan felly rwystro mynediad pathogenau sy'n gysylltiedig â'r afiechyd deilen arian. Dylech sicrhau eich bod yn glanhau ar ôl gweithio, gan waredu gwastraff yn ofalus, yn enwedig os yw'r deunydd sydd wedi'i dorri yn dangos arwyddion o haïnt neu afiechyd allai fod yn gyffwrdd-ymledol.

Grafftio a Gwreiddgyff: Mae sawl math o ffrwyth yn methu cynhyrchu union gopïau trwy ffyrdd rhywiol – bydd gan goeden sy'n tyfu o hedyn batrwm genetig gwahanol i'r 'fam' goeden, yn debyg i fam a phlentyn. Er mwyn cynhyrchu union gopï, gyda'r un nodweddion ffrwytho, rydym yn cymryd darn o'r goeden wreiddiol, y planhigyn a ddymunir, a grafftio neu egino'r deunydd yn uniongyrchol i ddarn o wreiddgyff addas. Mae hyn yn ein galluogi i dyfu amrywiad o ffrwyth sydd yn union yr un fath â'r goeden rhiant.

Mae rheoli perllan yn debygol o gynnwys rhyw fath o grafftio neu egino. Ar ei ffurf symlaf, mae'n golygu trawsblannu darn o feinwe o un goeden i goeden arall, gyda'r ail goeden yn datblygu'n union gopï o'r goeden wreiddiol. Mae technegau grafftio ac egino yn dibynnu ar feinwe fasgwlar (cambium) y gwreiddgyff yn uno i ffurfio darn sengl a pharhaus o feinwe. Bydd gan blanhigion sy'n datblygu o'r dulliau lledaenu hyn holl rinweddau'r fam blanhigyn ac egni'r gwreiddgyff. Defnyddir y ffenomen hon yn llwyddiannus pan gaiff coed ffrwythau eu dewis am eu gallu i gynhyrchu ffrwythau, a'r gwreiddgyff ei ddewis am ei egni, ei allu i oddef y pridd a'r safle a'r gallu i wrthsefyll afiechydon.

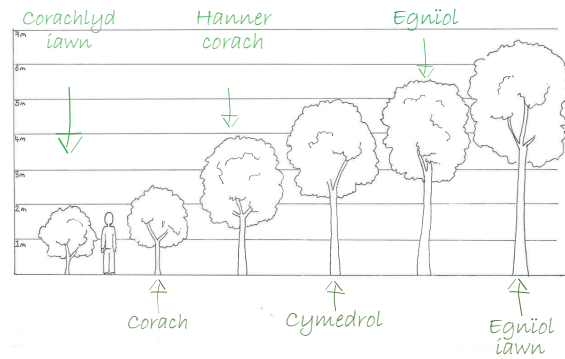
Dewis Gwreiddgyff: un o'r ffactorau pwysicaf wrth ddewis gwreiddgyff yw'r cynhyrchiad ffrwyth. Mae maint coed a swmp y cynhyrchion yn y pen draw yn ddibynnol ar egni a bywiogrwydd y gwreiddgyff. Bydd coed afalau a dyfir ar gorwreiddgyff fel M9 a M26 ond yn cyrraedd uchderau cymharol fach gyda lefelau cynhyrchiad isel. Bydd coed afalau a dyfir ar wreiddgyff egniol fel M25 yn ysgogi coed ffrwytho mawr gyda'r gallu i gynhyrchu ffrwythau o ansawdd uchel.

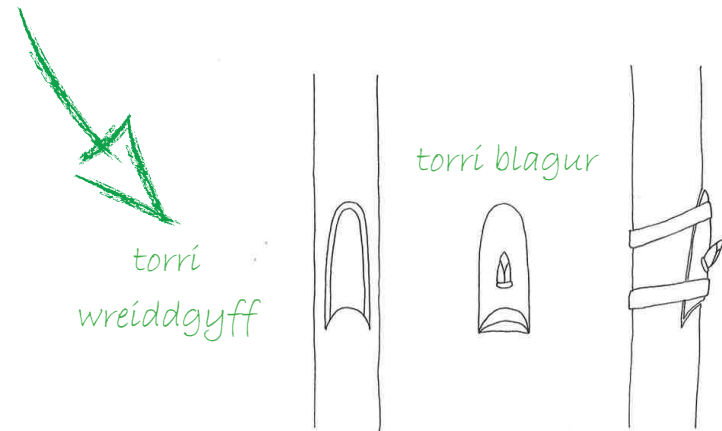
Caiff gwreiddgyffion eu cynhyrchu mewn gwelyau lle mae'r deunydd rhiant wedi'i leinio allan a'r gwelyau yn cael eu llenwi â phridd bob gwanwyn, i annog rhan isaf y planhigion i gynhyrchu gwreiddiau ar waelod y blagur isaf. Yn y gwanwyn, caiff y pridd ei frwshio ymaith a bydd y canghennau gyda gwreiddiau'n cael eu torri i ffwrdd, a'u leinio allan wedyn i dyfu ymlaen. Mae meithrinfeydd yn cynhyrchu llawer iawn o'r deunydd hwn bob hydref, sy'n cael ei ddsbarthu fel "o plws 1".

Mae gwreiddgyffion etifeddol yn dueddol o gynhyrchu coed mawr gan fod y gwreiddgyff wedi datblygu tapwreiddyn mawr, dwfn. Mae bridwyr planhigion modern wedi symud ymaith o'r rhain i gynhyrchu coed llai, haws eu trin. Mae dewis gwreiddgyff yn bwysig iawn gan y bydd yn adlewyrchu maint y goeden aeddfed. Bydd y gofod sydd ar gael a'r math o bridd lle mae'r goeden i'w phlannu hefyd yn dylanwadu ar y dewis o wreiddgyff. Os ydych yn plannu mewn pridd gwael neu ar safle gwyntog, bydd gan goed ar wreiddgyff mwy egniol well siawns o ffynnu. Rheol arall gyffredinol o ran coed ffrwythau yw po fwyaf yw'r goeden, yna po hiraf y cymer i gynhyrchu ffrwythau. Er enghraifft, bydd gwreiddgyff M25 yn cymryd rhwng 5-8 mlynedd, tra bydd M26 yn cymryd rhwng 2-3 mlynedd.

Technegau Grafftio: Mae yna ddau brif amgylchedd ar gyfer grafftio: allan yn y "maes" a grafftio "mainc" dan do mewn tŷ gwydr neu bolydwnel. Wrth grafftio yn y maes neu berllan, dewisir grafftiau "Chwip a Thafod" oherwydd bod y dafod yn ffurfio grafft cryf sy'n gallu gwrthsefyll gwynt. Mae'n bosibl defnyddio amrywiaeth o dechnegau mainc a dulliau amrywiol iawn o grafftio yn amgylchedd diogel y polydwnel.

Yn achos **eginio**, defnyddir un eginyn sengl i gynhyrchu coeden ffrwythau newydd. Y prif fathau o eginio a ddefnyddir yw "T" neu Eginio Tarian, "T" Gwrthdro ac Eginio Chip. Mae'r rhain i gyd yn digwydd yn y maes trwy eginio ar wreiddgyff, a'r gwreiddgyff yn doriadau un oed sy'n cydweddu o ran amrywiad gyda'r deunydd grafftio neu'r amrywiadau a ddewisir. Bydd eginio fel rheol yn digwydd yng Ngorffennaf ac Awst.

Rheoli plâu a chlefydau Mae perllannau masnachol modern yn aml yn dibynnu ar blaleiddiaid a chwynladdwyr er mwyn cynhyrchu cymaint â phosibl o ffrwythau y gellir eu gwerthu. Dylai perllannau traddodiadol a chymunedol ddarparu ffrwythau heb blaladdwyr a chynefin bioamrywiol iach. Bydd dewis eich safle a'ch amrywogaethau'n ofalus, annog adar sy'n nythu, tocio a rheoli'r isdyfiant yn dda yn golygu bod eich perllan yn wydn ac yn llai tebygol o ddioddef clefydau a lefelau problematig o blâu. Gall fod yn demtasiwn wrth wynebu plâu a chlefydau - i estyn am y botel chwistrellu plaladdwr neu ffyngladdwr. Yn hytrach, dilynwch y camau syml hyn i leihau'r tebygolrwydd o broblemau mawr, a derbyn y byddwch yn cael rhai colledion i natur.

Clefydau ffyngaidd megis crach, cancr, ffwng dail arian a chwydd eirin Dewiswch eich safle'n ofalus - bydd safle heulog gyda phridd ffrwythlon iawn, nad yw'n rhy wlyb, yn creu coed hapus - sy'n llai tebygol o ddioddef o glefydau ffyngaidd. Gwnewch yn siŵr eich bod yn gadael digon o le rhwng y coed ac yn eu tocio i ganiatáu llif aer da rhwng canghennau. Cadwch o leiaf fetr sgwâr o amgylch pob coeden yn rhydd o laswellt a chwyn drwy daenu gorchudd. Peidiwch â gadael i'r safle ordyfu.

Dewiswch ac ymchwiliwch i'ch mathau o goed yn ofalus - dewiswch goed sydd wedi dangos rhywfaint o allu i wrthsefyll clefydau a holwch i ganfod pa fathau y gwyddys eu bod yn gwneud yn dda yn eich ardal. Prynwch gan gyflenwyr coed arbenigol a fydd yn rhoi cyngor gonest i chi - yn hytrach nag adwerthwyr mawr. Mae amrywogaethau treftadaeth sydd wedi sefyll prawf amser yn aml yn ddewis da - ond hefyd mae rhai mathau modern wedi cael eu cynhyrchu'n benodol i wrthsefyll clefydau'n dda.

Wrth **grafftio**, defnyddir toriad o'r amrywiad sydd ei angen gyda thri i bump blaguryn o'r enw "brigyn impiedig" i gynhyrchu coeden ffrwythau newydd. Mae'r canlynol yn fathau o grafftio: Chwip, Lletem, Chwip Cyfrwy a Grafftiau Tafod. Bydd grafftio yn digwydd yn ystod y cyfnod cysgu yn Chwefror a Mawrth cyn i dyfiant y gwanwyn ymddangos.

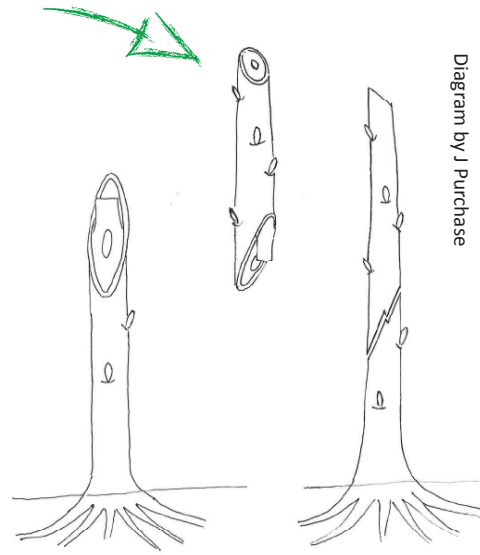

Diagram by J Purchase

Tociwch unrhyw ganghennau afiach ychydig o gentimetrau y tu hwnt i'r rhan afiach gan ddefnyddio offer glân. Ar gyfer cancr a chrach, tociwch yn y Gaeaf a diogelu arwynebau sydd wedi'u torri drwy roi paent amddiffynnol dros y clwyfau. Gyda ffwng daïl arian, tociwch yn yr Haf a gadael yr arwyneb a dorwyd yn agored gan fod sborau'n cael eu cynhyrchu yn yr Hydref a'r Gaeaf.

Peidiwch â gadael deunyddiau sydd wedi'u heintio – pren a ffrwythau – yn y berllan – gan eu bod yn ffynhonnell ailheintio drwy sborau ffwng.

Brychan y gaeaf Mae brychanau'r gaeaf benywaidd nad ydynt yn hedfan yn ymlusgo i fyny boncyffion coed llydanddaïl o fis Tachwedd ymlaen, gan ryddhau fferomonau i ddenu'r gwrywod ac yn dodwy wyau sy'n deor yn lindys brychanau'r Gaeaf yn y Gwanwyn. Mae llawer o rywogaethau adar yn dibynnu ar y lindys i fwydo'u cywion. Gall y lindys achosi diddeilio difrifol ond erbyn diwedd mis Mai maent wedi disgyn i'r ddaear i chwïlera a bydd coed fel arfer yn ail-dyfu daïl ac yn goroesi. Os oes gennych safle bioamrywiol gyda digon o orchudd er mwyn i adar nythu, byddant yn eich helpu drwy fwyta llawer o'r lindys. Os ydych chi eisiau gwarchod coed ifanc, defnyddiwch fandiau saim o fis Tachwedd ymlaen. Ewch ati i chwalu ychydig ar y tir o dan y coed yn yr Hydref er mwyn i'r pŵpaod fod yn weladwy i'r adar.

© Sarah2 | Dreamstime.com

© Tom Meaker | Dreamstime.com

Gwyfyn afalau Nid oes neb yn mwynhau dod o hyd i gynrhon yn eu hafal. Mae chwistrellau organig ar gael – pyrethrin sy'n effeithiol dros dro – ond maent hefyd yn farwol i wenyn a phryfed peillio eraill ac ni ddylid byth eu defnyddio pan fydd coed yn eu blodau. Unwaith eto – adar yw eich ffrindiau a byddant yn bwyta llawer o lindys cyn y gallant ymosod ar eich ffrwythau.

Mae nematodau ar gael ar gyfer gwyfynod afalau – sy'n cael eu rhoi ar y boncyff ac o amgylch gwaelod y goeden yn yr Hydref i dargedu'r larfâu sy'n gaeafu.

Gallwch ddefnyddio trapiau fferomon ym mis Mai i weld i ba raddau y mae eich cnwd yn debygol o gael ei effeithio ac i amseru defnyddio chwistrellau organig. Os mai dim ond ychydig o wyfynod sy'n cael eu darganfod yn y trap fferomon, nid ydych chi'n debygol o gael colledion mawr.

Gwyfyn eirin unwaith eto – gellir defnyddio trapiau fferomon a chwistrellau organig – ond bydd chwistrellau hefyd yn lladd rhywogaethau nad ydynt yn darged. Bydd yr eirin yr effeithir arnynt yn aeddfedu'n gynnar fel arfer – felly beth am aberthu'r cnwd cynnar a mwynhau'r eirin diweddarach yn lle hynny. Gwnewch yn siŵr eich bod yn tynnu unrhyw ffrwythau sydd wedi disgyn. Mae'r larfa'n gaeafu ar y goeden, felly gall defnyddio ychydig o Olchiad Gaeaf organig – yn cynnwys olew planhigion a physgod – fod yn fuddiol.

Cynhyrchedd a chynaeafu

Bydd coed a dyfir ar briddoedd ffrwythlon, mewn perllannau iach sy'n cael eu rheoli'n dda, yn cynnal lefel o gynhyrchedd ffrwyth am gyfnodau estynedig - yn aml dros 150 o flynyddoedd i afalau a 300 o flynyddoedd i gellyg.

Tocio er Cynhyrchedd: Mae tocio yn nodwedd bwysig o ran cynhyrchu ffrwythau. Mae gan wahanol amrywiadau o goed ffrwythwahanolarferion ffrwytho. Bydd rhai coed yn cynhyrchu ffrwythau ar geinciau ffrwyth sy'n tyfu ar bren dwyflwydd oed, tra bydd coed eraill yn cynhyrchu ffrwythau ar gyffion ffrwyth blwydd oed. Felly, bydd cael gwared o bren diangen a phren afiach yn cael effaith sylweddol ar gynhyrchedd, yn enwedig os yw'r dechneg anghywir yn cael ei defnyddio.

Cynaeafu: Dylid cynaeafu cnydau a hela ffrwythau pan fydd y ffrwythau'n aeddfed; mae'n well gwneud hynny o'r goeden cyn i'r ffrwythau ddechrau syrthio. Wrth blannu a dylunio perllan, dylid ystyried dewis amrywiadau sydd â'r gallu i gael eu storio.

Os am storio ffrwythau a'u defnyddio neu eu prosesu yn ddiweddarach, dylai'r ffrwythau sy'n cael eu cynaeafu fod yn aeddfed a chadarn; ni ddylent fod yn oraeddfed ac yn sicr dylid eu hela cyn i'r gwynt eu chwythu. Mae ffrwythau sydd wedi syrthio yn dueddol o gleisio a bydd hyn yn effeithio ar allu'r ffrwythau i gadw'n iach. Peth arall i'w ystyried wrth gynaeafu ffrwythau ar gyfer eu storio yw y bydd y cyfnod cynaeafu yn cael ei ymestyn gan na fydd yr holl ffrwythau'n aeddfedu ar yr un pryd. Mae cnydau afal masnachol (Amrywiadau Etifeddol) yn gallu cynhyrchu mwy na 120kg y goeden/30 tunnell fetrig yr hectar; fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf o berllannau afal modern nawr yn dewis coed llai, ac yn eu plannu mewn rhesi i gynhyrchu dros 60 tunnell fetrig yr hectar.

Menter

Mae sawl ffordd y gallwch chi wneud incwm o'ch perllan – boed hynny'n uniongyrchol o'r afalau neu drwy greu cynnyrch gwerth ychwanegol fel sudd neu siytni.

Afalau Gallwch werthu afalau'n uniongyrchol neu drwy drydydd parti heb boeni am reolau na thrwyddedau – gan nad ydynt wedi'u prosesu. Fodd bynnag, allwch chi ddim gwerthu'ch afalau fel cynnyrch organig oni bai fod eich safle wedi'i ardystio gan Gymdeithas y Pridd, sy'n ddrud ac yn gymhleth i safle bach. Os byddwch yn rheoli eich safle heb ddefnyddio plaladdwyr na chwynladdwyr, gallwch ddweud hynny.

Sudd a seidr Mae gwneud sudd a seidr yn weithgaredd hwyliog iawn sy'n creu digwyddiad cymunedol da. Byddwch angen malwr (scratter) a gwasg ond dylech allu cael grant bychan i dalu am y rhain - neu eu rhannu rhwng sawl grŵp/perllan gymunedol. Gall pobl ddod â'u hafalau eu hunain i'w gwasgu a'u poteli eu hunain hefyd.

Os ydych chi am werthu eich sudd, bydd angen i chi ei botelu a'i basteureiddio i'w atal rhag eplesu. Mae peiriant pasteuriddio trydanol yn llawer haws ac yn fwy dibynadwy na'r dull trochi mewn padell. Mae sudd afal a gynhyrchir ar raddfa fach yn gymharol ddrud – ond mae'n waith llafurddwys ac mae'n rhaid i chi ystyried cost y poteli a'r amser a dreulir yn cynaeafu. Mae rhai grwpiau'n cynnig gwasanaeth gwneud sudd – bydd pobl yn dod â phwysau o afalau ac yn prynu'r sudd yn ôl. Gallwch ddisgwyl cael 12 lîtr o sudd o gafn 45 lîtr.

Astudiaeth achos – Fferm Ofal Clynyfw, Sir Benfro

...The silver apples of the moon,
The golden apples of the sun.

The Song of Wandering Aengus- William Butler Yeats

Mae gennym 250 o goed afalau yng Nghlynfyw ac, yn 2020, fe wnaethom dros 2,000 o boteli o sudd. Hefyd, fe wnaethom dros 5,000 o boteli ar gyfer dros 150 o dyfwyr lleol. Mae'r galw'n cynyddu o flwyddyn i flwyddyn. Rydym yn codi £35 am focs o 12 potel. Mae peth o'r elw yn ariannu ein prosiect i anfon cynwysyddion o gymhorthion symud i gymunedau sydd mewn angen dramor.

Mae mwy o werth i gynhyrchu bwyd na'r gwaith syml o gynhyrchu bwyd! Fel nifer o ffermydd gofal, mae Clynyfw yn defnyddio prosiectau ystyrllon fel arfau ar gyfer ymgysylltu, hyfforddi ac addysgu'r bobl agored i niwed sy'n gysylltiedig. Mae'r prosesau'n niferus ac yn hanfodol. Tocio, gorchuddio, casglu ac, yn ein hachos ni, creu sudd. O'r gwenau a'r geiriau diolchgar, i'r sudd unigryw a hyfryd ar y diwedd, mae'r manteision sy'n tarddu o berllan wedi'i rheoli'n dda yn amlwg.

Mae perchnogion perllannau rywbeth yn debyg i bobl sy'n gwneud bara, rydyn ni wrth ein bodd gyda rhamant y cyfan. Ond gyda mwy a mwy o fygythiadau i'n sofraniaeth bwyd, mae cynlluniau bwyd lleol fel hyn yn hollbwysig.

Jim Bowen- Fferm Ofal Clynyfw

Mae Seidr yn hwyl ac yn hawdd ei wneud – gall fod mor syml â rhoi eich sudd heb ei basteureiddio mewn costrel ac aros. Fodd bynnag, mae gwneud seidr da yn grefft! Os ydych chi eisïau gwerthu alcohol, mae rheoliadau y bydd angen i chi lynu wrthynt, ond nid yw mor anodd ag y byddech chi'n ei feddwl. Ceir mathau penodol o afalau seidr a gellyg perai – ond gallwch wneud seidr gydag unrhyw amrywiaeth neu gymysgedd o suddion. Mae llawer o wybodaeth dda ar gael yn www.ciderworkshop.com/index.html

Gallwch ddod o hyd i adnoddau ar wneud seidr a sudd cymunedol yn yr Orchard Project www.theorchardproject.org.uk/guides-and-advice/

Siytni a jamiau

Ar raddfa fach Os ydych chi'n gwerthu jamiau a siytni ar raddfa fach ac yn uniongyrchol i'r defnyddiwr – does dim rhaid i chi gofrestru, cael archwiliad o'ch cegin, na dilyn y rheoliadau labelu. Gallwch hefyd aildefnyddio jariau. Fodd bynnag, rydych chi'n parhau i fod yn gyfrifol am ddiogelwch y bwyd rydych chi'n ei werthu a dylech ddilyn arferion hylendid da. Yn ddelfrydol, dylech labelu pob jar gyda'r holl gynhwysion, gan gynnwys alergenau fel hadau mwstard neu sylffwr deuocsid mewn ffrwythau sych.

Gwerthu masnachol Os ydych chi am werthu ar raddfa ehangach – mewn siopau neu ar-lein – bydd angen i chi gysylltu ag adrannau Iechyd yr Amgylchedd a Safonau Masnach eich cyngor lleol. Maent yno i'ch helpu chi yn ogystal ag i ddiogelu'r defnyddiwr. Efallai y byddant am archwilio'ch cegin – ond efallai y gallwch osgoi hyn drwy ddefnyddio cegin mewn adeilad sydd eisoes wedi'i gymeradwyo – er enghraifft mewn caffi cymunedol lleol neu siop fferm.

Mae siytni a jamiau yn fwydydd wedi'u prosesu sydd wedi'u pecynnu'n barod ac mae rheoliadau ynghylch eu cynhyrchu, eu labelu a'u gwerthu. Yn benodol yng Nghymru, Rheoliadau Jam a Chynhyrchion Tebyg (Cymru) 2018

Gall y gofynion wneud i chi feddwl ddwywaith – ond mae cymorth ar gael yng Nghymru gan ein canolfannau Technoleg Bwyd – i ddatblygu cynnyrch a'u labelu'n gywir. <http://foodinnovation.wales/>

Impio a thocio Efallai mai hwn yw'r gweithgaredd mwyaf proffidiol sy'n gysylltiedig â pherllannau. Gellir creu coed newydd am gost y gwreiddgyff – ychydig o bunnoedd – rhatach os ydych chi'n prynu mewn swmp – a gellir eu gwerthu am £15 neu fwy. Gallwch ddefnyddio'r tyfiant eleni ar gyfer yr impynnau. Mae angen i chi ei gasglu pan fydd y coed yn segur a'i gadw'n oer iawn a'i atal rhag sychu. Ddiwedd y Gaeaf ychydig cyn i'r nodd ddechrau codi, byddwch yn impio darn o bren ar eich gwreiddgyff, gan uno'r haenau'r cambiwm â'i gilydd. Mae'r nodd sy'n codi yn rhwygo'r blagur ar eich impynnau ac mae'r impiad yn cau. Mae'n weithgaredd hwyliog a hawdd ei wneud

sy'n gallu codi arian gwerth chweil i'ch prosiect perllan ac mae'n helpu i warchod amrywogaethau treftadaeth hefyd. Bydd angen lle arnoch ar gyfer gwely meithrin i dyfu eich coed tan y Gaeaf canlynol pan allwch eu gwerthu - neu eu tyfu mewn potiau. Wrth gwrs bydd angen eu meithrin - a bydd rhai methiannau.

unwaith y byddwch wedi cael ychydig o ymarfer impio, gallwch gynnal gweithdai i bobl wneud y gwaith ar eu coed eu hunain. Mae gweithdai tocio hefyd yn boblogaidd iawn.

Mae rhai fideos tiwtorial gwych am impio a thocio ar gael ar wefan Ian Sturrock <https://iansturrockandsons.co.uk/grafting/>

I gael arweiniad hyfryd a syml ar docio coed afalau, trowch at lyfr Chloe Ward - How to Prune an Apple Tree, sy'n taflu goleuni ar y grefft arbennig hon!

